

Ruch Młodej Polski Historia i współczesne reminiscencje

Wbieżącym roku minie 30 lat od powstania Ruchu Młodej Polski, jednej z aktywniejszych intelektualnie organizacji opozycyjnych. Mimo, iż w dniu dzisiejszym duża liczba byłych członków jest aktywna w życiu publicznym sama organizacja nie jest szczególnie prezentowana. Niknie ona pośród innych bardziej eksponowanych grup opozycyjnych takich jak KOR czy też ROPCiO. Nadchodząca rocznica jest okazją do bliższego przyjrzenia się aktywności środowiska Ruchu Młodej Polski oraz koncepcjom, jakie formułowali jego członkowie. Warto też zwrócić uwagę na to, jak dokonania ruchu są wykorzystywane w dzisiejszej polityce i czy oprócz obecności personalnej występuje on na polskiej scenie politycznej na płaszczyźnie programowej partii. Nie można, bowiem obojętnie przejść obok kreatywności intelektualnej organizacji. Praca w postaci dokumentów oraz pism „Bratniak” i późniejszej „Polityki Polskiej”, podjęta przez członków ruchu wyróżniała się spośród ówczesnie działających grup opozycyjnych. Wydaje się, iż naturalnym powinno być wykorzystanie dorobku tego ugrupowania w polityce polskiej po roku 1989.

Na wstępie warto zauważyć, iż do dnia dzisiejszego nie powstała żadna praca naukowa odnosząca się do Ruchu Młodej Polski. Należy jedynie wspomnieć o książce Piotra Zaremby „Młodopolacy”, która jednak – jak zaznacza sam autor – ma charakter jedynie publicystyczny.

Ważnym elementem analizy ugrupowania są personalia. Osoby tworzące Ruch do dnia dzisiejszego są aktywne w życiu publicznym. Rozproszyły

się jednak w różnych partiach politycznych i środowiskach opiniotwórczych. Fakt ten pokazał różnorodność ideologiczną, jaką dysponował ruch. Należy jednak zadać sobie pytanie czy wraz z osobami do nowych ugrupowań przeszły również koncepcje polityczne. Czy środowiska Ruchu odnajdujące się w to i raz nowych ugrupowaniach wносиły do nich także idee?

Powstanie i funkcjonowanie Ruchu Młodej Polski

Tak jak dla większości organizacji opozycyjnych, lata siedemdziesiąte były okresem rozkwitu RMP. Warto jednak zaznaczyć, iż pierwsze kontakty i działania późniejszych młodopolaków miały miejsce już pod koniec lat sześćdziesiątych w okresie, kiedy to Aleksander Hall, Arkadiusz Rybicki, Grzegorz Grzelak i Wojciech Samoliński spotkali się w jednej klasie gdańskiego Liceum Ogólnokształcącego nr 1 im. Mikołaja Kopernika¹. Poszerzenie grupy o Macieja Grzywaczewskiego i Mariana Terleckiego nastąpiło pod auspicjami dominikanina ojca Ludwika Wiśniewskiego, w ramach prowadzonych przez niego spotkań ze studentami i młodzieżą maturalną². Działalność ojca Wiśniewskiego była ważna dla RMP również w późniejszym okresie, nawet po jego przenosinach do Lublina (w nowym miejscu duchowny spotkał kolejnego, przyszłego młodopolaka Mariana Piłkę).

Początki aktywności „dorosłego” środowiska można datować na październik 1977 roku i wydanie pierwszego numeru pisma „Bratniak”, które było wyrazem pracy grup studentów skupionych wokół Aleksandra Halla i Arkadiusza Rybickiego w Gdańsku oraz Mariana Piłki w Lublinie. Od trzeciego numeru do Halla i Piłki dołączyli: Jacek Bartyzel, Wiesław Parchimowicz i Tomasz Mróz³.

Już od początku roku 1978 pismo przyjęło formę miesięcznika teoretycznego, co wskazywało na intelektualny charakter działalności. W tym samym roku z redakcji pisma odeszli Piłka oraz Mróz, jednak skład został uzupełniony przez Macieja Grzywaczewskiego⁴. Na łamach pisma swoje teksty publikowali m. in. Stefan Kisielewski oraz Lech Bądkowski, co w oczywisty sposób podnosiło prestiż pisma⁵.

¹ P. Zaremba, *Młodopolacy*, Gdańsk 2000, s. 10.

² Ibidem, s. 20–21.

³ A. Friszke, *Opozycja polityczna w PRL 1945–1980*, Londyn 1994, s. 455.

⁴ Ibidem, s. 481.

⁵ P. Zaremba, op. cit., s. 68.

Rok 1979 przyniósł próby działań nad zinstytucjonalizowaniem środowiska skupionego wokół pisma. Jak podaje Jacek Bartyzel, pomysł utworzenia odrębnego środowiska zrodził się latem 1979 roku, po nieudanych próbach sklejenia Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela⁶, a szczególnym impulsem była pielgrzymka Ojca Świętego do Polski. Od początku zamiarem było przyjęcie formuły ruchu ideowo-formacyjnego⁷. Prowadzono rozmowy ze środowiskami akademickimi w Warszawie, Krakowie, Wrocławiu, Gorzowie Wielkopolskim, Poznaniu i innych miastach⁸. Ostatecznie podczas spotkania w dniach 27–29 lipca 1979 roku ogłoszono „Deklarację Ideową Ruchu Młodej Polski”, która *de facto* tworzyła nową organizację opozycyjną⁹. Sama deklaracja ukazała się 18 sierpnia 1979 roku i zawierała wartości i pryncypia wyznawane przez RMP¹⁰.

Podstawowymi organami były: Rada Programowa (której zadaniem było wydawanie dokumentów programowych prezentujących linię polityczną całej organizacji) oraz Rada Rzeczników (grupująca osoby upoważnione reprezentować środowisko wobec innych grup opozycyjnych oraz władz)¹¹.

Wobec funkcjonowania RMP bardzo ważną rolę pełniła tzw. grupa techniczna. Była ona odpowiedzialna za wydawanie „Bratniaka”, organizowanie, drukowanie i kolportowanie ulotek oraz książek. Pod przewodnictwem Sławomira Sobóla przyjęła ona charakter tajny, który został utrzymany nawet podczas okresu pierwszej „Solidarności”. Łącznikiem techników z jawną częścią RMP był Mirosław Rybicki¹².

Przez cały okres lat osiemdziesiątych organizacja przetrwała bez poważniejszego uszczerbku. Wydawany początkowo „Bratniak”, zakończył swój żywot w listopadzie 1981 roku. Po wprowadzeniu stanu wojennego został zastąpiony przez „Politykę Polską”, co pozwoliło utrzymać aktywność wydawniczą¹³. Pomysłodawcą nowego pisma byli Tomasz Wołek oraz Marek Gądzala (faktycznym redaktorem naczelnym był Tomasz Wołek)¹⁴.

⁶ Wewnętrznie rozbite ROPCiO na zwolenników A. Czumy i L. Moczulskiego tylko ugruntowało środowisko „Bratniaka” w przekonaniu o konieczności utworzenia własnego ruchu, niebędącego zależnym od innych środowisk.

⁷ J. Bartyzel, *Ile świetnych zamiarów...*, *Sprawa Polska*, 1999, nr 4, s. 31.

⁸ A. Friszke, op. cit., s. 482.

⁹ W. Roszkowski, *Najnowsza Historia Polski 1945–1980*. Warszawa 2003, s. 743.

¹⁰ A. Friszke, op. cit., s. 482.

¹¹ G. Strzadała, *Ruch Młodej Polski – korzenie narodowo konserwatywnej prawicy*, *Pro Fide Rege et Lege*, 2005, nr 4, s. 44.

¹² P. Zaremba, op. cit., s. 95.

¹³ A. Friszke, op. cit., s. 486.

¹⁴ E. Matyja, *Tomasz Wołek*, [w:] *Opozycja w PRL: słownik biograficzny 1956–89, T. 1*, red. J. Skórzyński, Warszawa 2000, s. 383.

Nieformalnym przywódcą środowiska był od początku Aleksander Hall, zaś pod „Deklarację ideową” podpisało się poza nim 25 osób (m.in. Piotr Dyk, Jacek Bartyzel, Magdalena Modzelewska, Danuta i Grzegorz Grzelakowie, Arkadiusz, Bożena i Mirosław Rybicy, Jan Samsonowicz, Dariusz Kobzdej), wyznaczonych też zostało sześć osób do reprezentowania RMP w kraju (m.in. Marek Jurek w Gorzowie, Jacek Bartyzel w Łodzi). W nieco późniejszym czasie dołączyli kolejni, m.in. aktywni w życiu publicznym III RP: Robert Kostro, Rafał Matyja, Kazimierz M. Ujazdowski, Wiesław Walendziak czy Jarosław Sellin¹⁵.

Środowisko było bardzo aktywne w swojej działalności i nie ograniczało się tylko do publicystyki. Jeszcze w roku 1977 organizowano akcje samokształceniowe, nagłośniono sprawę zabójstwa Stanisława Pyjasa, wspierano działania ROPCiO. W okresie od powstania RMP prowadzono akcję „nauczania bez kłamstwa”, mającą na celu rozszerzenie kręgu sympatyków o młodzież licealną¹⁶. Z podobnym zamiarem wydawane było pismo „Uczeń Polski”, które redagowane było przez uczniów szkół licealnych¹⁷. Podjęta została również współpraca z Wolnymi Związkami Zawodowymi m.in. przy organizacji obchodów rocznicy Grudnia 1970 roku. Przed wizytą Ojca Świętego w Polsce w roku 1979 środowisko Bratniaka wydało odezwę „Nadzieja i Odpowiedzialność”.

O sile środowiska może świadczyć III Ogólnopolskie Spotkanie uczestników Ruchu Młodej Polski, w którym wzięło udział około stu osób reprezentujących ośrodki z Gdańska, Łodzi, Poznania, Warszawy, Krakowa, Lublina, Słupska, Torunia, Bydgoszczy i Częstochowy. Podczas spotkania został uchwalony dokument: „Ruch Młodej Polski wobec obecnych problemów kraju”¹⁸.

Działalność RMP, jak sugeruje Wojciech Turek, opierała się o założenie, iż należy prowadzić jawną działalność tam gdzie jest to możliwe. Dlatego też ujawniano nazwiska osób z redakcji oraz członków RMP i sygnatariuszy dokumentów¹⁹. Do działań jawnych zaliczyć można również akcje zbierania podpisów, demonstracje oraz publiczne modlitwy. Jawność była skutkiem przeświadczenia o konieczności wywierania ciągłego nacisku na

¹⁵ W. Kwiatkowska, *Z historii Ruchu Młodej Polski*, http://www2.solidarnosc.gda.pl/magazyn/Magazyn3_2000/006.htm, [odczyt z dnia: 23.06.2008].

¹⁶ W. Turek, *Ruch Młodej Polski: narodowo-katolicki model walki z komunizmem*, [w:] *Opozycja antykomunistyczna w Gdańsku (1976–1980)*, red. L. Mażewski, W. Turek, Gdańsk 1995, s. 43–44.

¹⁷ A. Friszke, op. cit., s. 485.

¹⁸ *Ruch Młodej Polski wobec obecnych problemów kraju*, Gdańsk 1981, s. 2.

¹⁹ W. Turek, op. cit., s. 48.

władzę, aby przestrzegały ratyfikowanych i zagwarantowanych prawnie wolności²⁰. W konspiracji natomiast funkcjonowały struktury zajmujące się drukiem i rozpowszechnianiem pism politycznych.

Założenia ideowe

Środowisko „Bratniaka” wykształciło się wewnątrz Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela. Stanowiło ono jeden z pięciu nurtów ideowych oprócz: niepodległościowego, chrześcijańsko-demokratycznego ludowego i Wolnych Demokratów²¹. Próba ideowego samookreślenia środowiska miała miejsce od początku wydawania „Bratniaka” aż po wydanie „Deklaracji Ideowej” w sierpniu 1978 roku.

Z kolei dokument o charakterze programu politycznego powstał dopiero w roku 1983: „Między Polską naszych pragnień, a Polską naszych możliwości”. Można w nim znaleźć poglądy środowiska na sprawy związane z ustrojem państwa, modelem gospodarczym oraz krystalizację celów politycznych²².

Już od pierwszego numeru pisma zauważalna była uwaga, jaką poświęcono pojęciu narodu oraz suwerenności państwa. Przeciwstawiano się jednocześnie totalitarnemu organizowaniu społeczeństwa oraz liberalno-indywidualistycznym koncepcjom wyłączającym człowieka ze wspólnot. Widoczne były również nawiązania do koncepcji endeckich jak chociażby w artykule o. Bronisława Sroka „Duch, który ożywia”, w którym to Polska tradycja narodowa została powiązana z katolicyzmem wedle broszury Dmowskiego „Kośćciół, naród, państwo”²³. Samo pojęcie narodu definiowane było za Edmundem Burkiem jako moralna duchowa i kulturalna wspólnota wszystkich pokoleń – przeszłych, obecnie żyjących oraz przyszłych²⁴. Wspólnota była kluczowym pojęciem w publicystyce młodopolaków.

Powszechne nawiązania do narodowej demokracji nie miały charakteru odtwórczego a raczej były poszukiwaniem współczesnej jej adaptacji. Fundamentem społeczeństwa wedle publicystów miały być wartości katolickie oraz narodowe. Propozycje takie były krytykowane przez środowisko KOR-u, któremu Aleksander Hall odpowiadając, bronił tradycji narodowej oraz

²⁰ Ibidem, s. 48.

²¹ A. Friszke, op. cit., s. 461.

²² L. Mażewski, *Narodowo-katolicko-konserwatywne dziedzictwo Ruchu Młodej Polski*, *Sprawa Polska*, 1999, nr 9, s. 26.

²³ A. Friszke, op. cit., s. 461.

²⁴ W. Turek, op. cit., s. 44.

katolicyzmu ludowego²⁵. Rywalizacja z KOR-em była zresztą zrozumiała ze względu na różnice ideologiczne pomiędzy oboma środowiskami. Ostra krytyka lewicowości KOR-u połączona była z zarzutami dotyczącymi działań zmierzających do monopolizowania opozycyjnej sceny przez obrońców robotników.

Widoczna w publicystyce fascynacja tradycją Narodowej Demokracji była punktem wyjścia dla przemyśleń młodopolaków, jednak nie uniemożliwiła prób dostosowania jej do ówczesnych potrzeb, aby nabrała ona atrakcyjności.

Zagadnieniem, które miało centralne miejsce w rozważaniach młodopolaków była kondycja moralna społeczeństwa. W szczególności temat ten został podjęty w odezwie „Nadzieja i Odpowiedzialność” ogłoszonej przed przyjazdem Ojca Świętego do Polski w roku 1979. Odezwa wskazuje na słabą kondycję moralną Polaków doświadczonych systemem komunistycznym, który walcząc z Kościołem niszczy tradycje i próbuje budować nowe społeczeństwo²⁶. Dostrzegany jest „chaos moralny”, w jaki popadło społeczeństwo polskie. Brak jest mu wspólnej idei, która byłaby celem dążenia zbiorowego, jednoczącego naród²⁷.

Pełna ekspozycja poglądów ruchu miała miejsce w „Deklaracji Ideowej Ruchu Młodej Polski” z 18 sierpnia 1978 roku. Dokument ten został opublikowany na łamach pisma oraz jako broszura i był manifestem zaakceptowanym przez wszystkich członków, choć autorstwo w największym stopniu należy przypisać Aleksandrowi Hallowi, Arkadiuszowi Rybickiemu oraz Jackowi Bartyzelowi. Wojciech Turek w taki oto sposób charakteryzuje „Deklarację”: „stanowi (ona) podsumowanie wcześniejszych przemyśleń zawartych bądź w formie artykułów, bądź deklaracji. Nie ma charakteru całościowego programu, ogranicza się do zagadnień programowych, nie wskazując żadnych konkretnych postulatów do zrealizowania na wypadek przejęcia władzy. Intencją autorów nie było zastanowienie się nad realizacją programu prawicowego, czy nawet programu ogólnych zmian, lecz zdefiniowanie sytuacji społecznej, ideowej i politycznej w warunkach PRL”²⁸.

Dokument został podzielony na cztery części o następujących tytułach: osoba ludzka, wspólnota narodowa, niepodległość oraz nasze zadania.

²⁵ Ibidem, s. 45.

²⁶ *Nadzieja i Odpowiedzialność. Odezwa młodzieży Bratniaka na przyjazd Ojca Świętego do Polski*, Kwartalnik Konserwatywny, 1997, nr 2, s. 160.

²⁷ Ibidem, s. 162.

²⁸ W. Turek, op. cit., s. 46.

Już we wstępie autorzy Deklaracji zwrócili uwagę na cele, jakie łączyć powinny środowiska opozycyjne. „Są nimi respektowanie praw ludzkich i obywatelskich oraz zapewnienie narodowi prawa decydowania o swym losie”²⁹.

Pierwsza część, odnosiła się do osoby ludzkiej traktowanej jako „podstawowa wartość, najwyższy cel, któremu służyć winna każda struktura społeczna i każda forma organizacji politycznej społeczeństwa”³⁰. Jako gwarant odpowiedniego traktowania jednostki podawany był personalizm i humanistyczny styl myślenia. W podrozdziale tym pojawia się krytyka naturalizmu oraz materializmu jako nurtów, które skazują człowieka na „powolny, lecz nieuchronny regres ku jedynie fizykalnemu porządkowi bytowania”³¹.

Autorzy zauważyli również, iż jednostka może w pełni rozwijać się tylko we wspólnocie. Tylko będąc wewnątrz naturalnej struktury społecznej takiej jak rodzina, naród, państwo jednostka może odpowiednio korzystać ze swoich niezwykłych praw i wolności, które związane są z powinnościami wobec innych. Tak określone miejsce jednostki w społeczeństwie było opozycyjne do krytykowanych: kolektywizmu komunistycznego oraz libertynizmu oświeceniowego. Tylko wewnątrz szerszych struktur osoba może się rozwijać, rozwijając jednocześnie wspólnotę.

Drugim zagadnieniem wydzielonym w dokumencie była wspólnota narodowa. Jak już wcześniej zaznaczyłem naród był definiowany w duchu konserwatywnym. Nie był on przez autorów traktowany jako wartość absolutna, ale raczej jako „wielką propozycję samorealizacji człowieka we wspólnocie, w której musi on pozostawać podmiotem”³².

Dostrzegano dwa zagrożenia dla wartości narodowych. Pierwszym z nich były ideologie szowinistyczne absolutyzujące naród i podporządkowujące jednostkę zbiorowości, drugim natomiast ideologia indywidualistyczno-liberalna przeciwstawiająca jednostkę wspólnotę.

W narodzie, wedle autorów, bezcenna jest tradycja. „Zerwanie duchowe z tradycją oznacza w konsekwencji śmierć duchową narodu poprzez zasypianie strumienia łączącego teraźniejsze życie narodowe a jego źródłem”³³. Utrzymanie odpowiedniej roli tradycji było nakazem „patriotycznym”. Wyrazem tradycji powinny być wartości, które ewolucyjnie wynikały z przeszłości. Zaliczano do nich: związek z religią i kulturą chrześcijańską, nakaz

²⁹ *Deklaracja ideowa Ruchu Młodej Polski*, Gdańsk 1979, s. 1.

³⁰ *Ibidem*, s. 2.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, s. 4.

³³ *Ibidem*, s. 4–5.

harmonijnego łączenia wolności osobistej i społecznej z autorytetem władzy, odpowiedzialność urzędnika przed obywatelem oraz silna tradycja samorządowego organizowania się społeczeństwa³⁴. W kontekście ówczesnych uwarunkowań systemowych przedstawione wartości były trudne do realizacji. Jednak i w dniu dzisiejszym są one nie do końca zrealizowane.

Aby jednak możliwe było swobodne realizowanie powyższych postulatów konieczna jest niepodległość. O niej była mowa w kolejnej części „Deklaracji”. Niepodległość prezentowana jest tam jako immanentny element narodu „mającego poczucie swej wartości cywilizacyjnej i pamięć świątyni politycznej i kulturalnej w minionych stuleciach”³⁵. W polskiej polityce stanowi ona centralny punkt praktycznie od XVIII wieku.

Ówczesna sytuacja Państwa Polskiego została określona jako potrójnie niesuwerenna: państwowo, politycznie (wobec kierowniczej grupy PZPR) oraz ideologicznie (wobec doktryny komunistycznej).³⁶ Dlatego też podstawowym celem narodu polskiego powinno być odzyskanie niepodległości państwa polskiego „oraz uzyskanie możliwości pełnego korzystania przez państwo i naród z ich suwerennych praw”³⁷. Cel ten według autorów należało realizować nie tylko przez działanie na jego rzecz, ale również poprzez przypominanie, że niepodległość jest prawem Polaków, którego nigdy się nie wyrzekną.

W podrozdziale tym pojawiają się dwie bardzo ważne deklaracje. Pierwsza dotyczy metody osiągnięcia zamierzonych celów. Środki podjęte muszą mieć charakter realistyczny i posiadać odpowiednią perspektywę czasową. Druga natomiast odnosi się do kształtu niepodległego już państwa. „Deklaracja ideowa” stanowi: „nie możemy przesądzać dziś ostatecznego kształtu przyszłej, niepodległej państwowości polskiej. Decyzję taką podejmie suwerenny naród. Możemy jednak wskazać pożądane przez nas najistotniejsze potrzeby obiektywizacji idei niepodległości. Niepodległe państwo polskie powinno harmonijnie rozwiązać antynomię zasady władzy państwowej i zasady wolności jednostki i grup społecznych, wykorzystując w tym względzie najcenniejsze tradycje polskie i europejskie. Autorytet władzy, zasadniczy wpływ rzeczywistych elit, stabilność rządów i polityki zagranicznej – muszą zostać pogodzone z najdalej idącym uspołecznieniem państwa i taką organizacją życia społecznego, która opierać się będzie o możliwie najszerszy samorząd te-

³⁴ Ibidem, s. 5.

³⁵ Ibidem, s. 6.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem, s. 7.

rytorialny, gospodarczy, stanowo-zawodowy i kulturalny. Obowiązkiem państwa jest zapewnienie i przestrzeganie praw i wolności wszystkich osób: jednostek, rodzin, korporacji, grup i klas. Wierność zasadniczym uniwersalnym wartościom naszej cywilizacji nie da się pogodzić z dyktatem ideologicznym państwa, a tym bardziej jakiejś grupy zorganizowanej np. partii³⁸.

Zaprezentowany cytat, prezentuje ramy państwa, jakie wyobrażało sobie środowisko RMP. Jest to fragment najbardziej zbliżony do programu partii politycznej. W aspekcie samorządowym w podobnym tonie w latach dziewięćdziesiątych wizje państwa przedstawiały środowiska konserwatywne wywodzące się z Ruchu, takie jak Partia Konserwatywna czy też Koalicja Konserwatywna.

Ostatnia część „Deklaracji ideowej” to „Nasze zadania” w ramach, której wydzielono podstawowe działy zagadnień. Pierwsze z nich to walka o oblicze moralne społeczeństwa polskiego. Wobec komunistycznego systemu politycznego, który oblicze te zniekształcił i zatarł różnice między jednoznacznym pojmowaniem dobra i zła, RMP widział swoje zadanie w odbudowie wrażliwości młodego pokolenia na zasadnicze problemy etyczne. Dla młodopolaków ważniejsza była problematyka rozwiązania „plag społecznych” poprzez akcje wychowawcze i propagandowe aniżeli budzenie postaw sprzeciwu.

Problematyka kryzysu kondycji moralnej Polakowi była stałym tematem rozważań twórczości grupy „Bratniaka”. Stanowiła ona podstawy odezwy wydanej przed przyjazdem Ojca Świętego do Polski. Spośród opozycyjnych ugrupowań RMP najmocniej podnosiła kwestię potrzeby odnowy moralnej.

Kolejne dwa działy dotyczyły obrony tożsamości kultury narodowej (m.in. poprzez wydawanie literatury niedostępnej w PRL) oraz upowszechnienia dostępu do wiedzy. Akcje samokształceniowe miały obejmować te dziedziny, na które ideologiczny wpływ miała władza państwowa.

Ostatnim zadaniem, jakie stawiali przed sobą członkowie RMP były starania o polską myśl i program polityczny. Byli oni świadomi niemożności pełnego czerpania z myśli politycznej II Rzeczypospolitej, zarówno narodowo-demokratycznej, niepodległościowo-piłsudczykowskiej, konserwatywnej, chrześcijańsko-społecznej oraz ludowej³⁹. Dlatego też zwracano uwagę na konieczność przewartościowania tychże koncepcji na czasy ówczesne tak, aby można było odpowiedzieć na kluczowe pytania związane z przyszłym

³⁸ Ibidem, s. 7–8.

³⁹ Ibidem, s. 10.

ustrojem niepodległego państwa, systemem społecznym i gospodarczym, czy też relacjami z państwami Europy Środkowej.

Szukając określenia ideowej inspiracji RMP najczęściej podawana jest tradycja narodowo-demokratyczna. Niekiedy sugeruje się, jak chociażby Antoni Dudek, iż jest to nawiązanie do chrześcijańsko-narodowego nurtu konserwatywnego⁴⁰. Nie ulega jednak wątpliwości, iż ruch ten był ruchem prawicowym, który skupiał w sobie tradycje narodowo-demokratyczną z elementami konserwatywnymi. Silnie eksponowany katolicyzm w połączeniu z narodem jako wspólnotą pozwalał na nazwanie tegoż ruchu narodowo-katolicko-konserwatywnym⁴¹.

Propozycje programowe

Jak zostało zaznaczone wcześniej program polityczny *sensu stricto* środowisko przedstawiło w roku 1983. Był to jednak dokument jak na współczesne programy polityczne dość ogólny, jednak nie wolno zapominać, w jakich warunkach politycznych był tworzony i jakich aspektów mógł dotyczyć.

Wyróżniając w nim najważniejsze elementy nie można nie zwrócić uwagi na zastrzeżenie podjęte wobec ustroju demokratycznego. System takich rządów oznaczać miał możliwość osiągnięcia konsensusu przez siły polityczne nie zaś demokrację egalitarną w rozumieniu Rousseau⁴².

Sama struktura władzy miałyby mieć charakter ustroju mieszanego gdzie istotną rolę miałyby pełnić głowa państwa wywodząca się z wyborów bezpośrednich, wspierana przez Senat będący intelektualno-moralnym bezpiecznikiem systemu. Uzupełnieniem powyższej struktury być powinny rządy prawa, przy czym nad prawem stanowionym, pozytywnym muszą występować nakazy sumienia i Boskie prawo moralne⁴³.

Program odnosił się również do modelu gospodarczego. Odrzucano możliwość reformy gospodarki socjalistycznej widząc rozwiązanie we własności prywatnej. Antysocjalny model gospodarki opartej na wolnym rynku uwzględniać powinien jednak normy moralne, które gwarantowałyby, iż ekonomia nie stanie się przyczyną indywidualizowania się jednostek. Przywoły-

⁴⁰ L. Mażewski, op. cit., s. 28.

⁴¹ Ibidem, s. 28.

⁴² W. Turek, *RMP, PK i SKL: od ruchu narodowo-katolickiego do partii demo-liberalnej*, Myśl Konserwatywna, 1997, nr 1, s. 103

⁴³ L. Mażewski, op. cit., s. 26.

wano hasła solidaryzmu społecznego oraz współpracy pracowników z pracodawcami⁴⁴.

Celem politycznym numer jeden określono odzyskanie niepodległości, dla którego realizacji konieczne byłoby utworzenie wewnętrznej suwerenności Narodu. Naród bowiem, stając się podmiotem politycznym może przyczynić się do ewolucji niesuwerennego państwa. Kluczem do wytworzenia owego podmiotu było dbanie o odnowę moralną rodziny i społeczeństwa, tworzenie elit politycznych, koncepcji polityki polskiej oraz podstaw niezależności ekonomicznej⁴⁵.

Dalsza praca programotwórcza odbywała się na łamach „Polityki Polskiej”. Na kartach tego pisma został określony stosunek wobec PRL, wedle którego należało dążyć do przekształcenia formalnych atrybutów suwerenności w faktyczny stan rzeczy zamiast dążyć do tworzenia państwa od podstaw⁴⁶. Postulowano odchudzenie państwa oraz rekonstrukcję samorządu terytorialnego, gospodarczego oraz kulturalnego. Zmiana struktury władzy powinna nastąpić w wyniku decentralizacji, zaś administracji rządowej pozostawić należało jedynie funkcje kontrolne i ochronne⁴⁷.

Program, jaki zaprezentował RMP był efektem krystalizacji poglądów wewnątrz grupy. Powstawał w połowie lat osiemdziesiątych i jak na owe czasy był odważną wizją nowego kształtu państwa. Była to odpowiedź na pytanie: jakiej Polski oczekują młodopolacy?

Współczesne reminiscencje Ruchu Młodej Polski

Działalność środowiska w latach osiemdziesiątych pozwalała aspirować mu do roli jednego z głównych ośrodków politycznych w nowo tworzącym się systemie politycznym. W latach dziewięćdziesiątych członkowie Ruchu mogli być liderami partii, która wywodząc się spoza struktur „Solidarnościowych” mogła zdominować prawą stronę sceny politycznej.

Aktywność intelektualna podjęta w latach osiemdziesiątych nie przełożyła się jednak w następnej dekadzie na możliwości stworzenia ośrodka partyjnego. Paradoksalnie to lider środowiska Aleksander Hall jako pierw-

⁴⁴ W. Turek, *RMP, PK...*, op. cit., s. 103.

⁴⁵ L. Mażewski, op. cit., s. 27.

⁴⁶ Ibidem, s. 28.

⁴⁷ K. M. Ujazdowski, *Dziedzictwo Ruchu Młodej Polski*, Kwartalnik Konserwatywny, 2000, nr 6, s. 106–107.

szy zdecydował się na inną drogę aniżeli budowa partii politycznej na bazie RMP. Odrzucając narodowo-katolickie założenia ideowe zdecydował się on na wykreowanie nowego stronnictwa o sprecyzowanym programie gospodarczym⁴⁸ i udziale w szerszym gremium opozycyjnym wraz z udziałem grup korowskich i związkowych⁴⁹. Opozycyjne do takiej postawy stanowisko reprezentowało m.in. środowisko poznańskie (z Markiem Jurkiem na czele), które nawoływało do tworzenia masowej partii narodowo-katolickiej⁵⁰. Decyzja Halla była wyrazem kryzysu wewnętrznego, jaki nasilił się na przełomie lata i jesieni 1989 roku, w konsekwencji którego RMP przestał istnieć⁵¹.

Zachowanie nieformalnego przywódcy nie pozostało bez wpływu na decyzje polityczne innych członków. Środowiska poznańskie i łódzkie weszły w skład powstałego w roku 1989 Zjednoczenia Chrześcijańsko-Narodowego, zaś dopełnieniem rozbitcia ruchu było wyjście środowisk: śląskiego i warszawskiego z Partii Konserwatywnej w 1994 roku⁵².

Na innej płaszczyźnie rozgrywał się spór pomiędzy dwoma wizjami przyszłej działalności środowiska, który miał miejsce w 1989 roku. Reprezentowali je Jacek Bartyzel oraz Aleksander Hall. Pierwszy z nich widział Ruch Młodej Polski jako „zakon polityczny” chroniący wartości i na tym skupiający swoją działalność, co diametralnie różniło się od praktyczno-politycznej wizji Halla.

Rozbicie wewnętrzne i zanik samego Ruchu nie oznaczał końca politycznego istnienia założeń „Deklaracji ideowej”. Sugerując się personaliami, ideowych kontynuacji należałoby doszukiwać się w Zjednoczeniu Chrześcijańsko-Narodowym oraz Forum Prawicy Demokratycznej (później Partii Konserwa-

⁴⁸ L. Mażewski, *Dlaczego RMP nie utworzył prokapitalistycznej partii o obliczu narodowo-katolickim*, [w:] *Solidarność i opozycja antykomunistyczna w Gdańsku (1980–1989)*, L. Mażewski, W. Turek, Gdańsk 1995, s. 133.

⁴⁹ P. Zaremba, *Aleksander Hall*, [w:] *Opozycja w PRL: słownik biograficzny 1956–89*, t. 2, red. J. Skórzyński, Warszawa 2000, s. 113.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Za kluczowe w procesie zanikania RMP można uznać spotkanie kierownictwa we wrześniu 1989 roku. Podczas tego spotkania poruszano kwestie tworzenia się ZChN-u oraz udziału Aleksandra Halla w rządzie Tadeusza Mazowieckiego. Charakter spotkania najlepiej oddaje określenie Jacka Bartyzela, który nazywa je „likwidacyjnym”. Wydaje się, decydujący wpływ na rozpad Ruchu miały perturbacje związane z udziałem w wyborach 4 czerwca 1989 roku, z którego ostatecznie zrezygnował nieformalny przywódca Aleksander Hall (argumentując to nie pluralistycznym mechanizmem ustalania list) co w konsekwencji oznaczało brak rzeczywistego udziału RMP w odradzającej się polityce. P. Zaremba, *op. cit.*, 421–427.

⁵² W. Turek, *RMP, PK...*, *op. cit.*, s. 99.

tywnej). Oba te ugrupowania gromadziły w swoich szeregach kluczowych członków środowiska „Bratniaka”.

Wydawać by się mogło, iż to Partia Konserwatywna przez osobę Aleksandra Halla będzie podtrzymywać ciągłość ideową z Ruchem Młodej Polski, jednak środowisko Unii Demokratycznej, w jakim znalazł się dawny lider świadczyło o zupełnie innym rozwiązaniu. Według Bogdana Szlachty – Hall przeszedł na pozycje demoliberalne i porzucił syntezę narodowo-katolicko-konserwatywną formułowaną przez RMP⁵³. Zmiana taka argumentowana była chęcią poszerzenia przestrzeni ideowej, która według Halla była zbyt ciasna w przypadku „Deklaracji ideowej Ruchu Młodej Polski”⁵⁴. Wydaje się jednak, iż argument ten nie w pełni uzasadniał przyczyny rozłamu. Grupa Halla różniła się od innych członków RMP wizją działania politycznego, ale również ideowo ich drogi rozeszły się (wspomina o tym sam Aleksander Hall)⁵⁵. Była to, więc nie chęć rozszerzenia ideowego, ale raczej zmiany nurtu politycznego. Wydaje się bowiem, iż różnica ideowa pomiędzy środowiskiem RMP i Unią Demokratyczną była zbyt duża, aby można było stworzyć wspólną bazę ideową bez poważnego uszczerbku dla jednego z nich.

Zdanie o różnicy ideowej można zweryfikować poprzez porównanie „Deklaracji ideowej” z dokumentem programowym Partii Konserwatywnej „Deklaracją ideowo-programową”. Wojciech Turek skrupulatnie porównując oba dokumenty zwraca uwagę na istotne różnice. „Chrześcijaństwo staje się dziedzictwem [...]. Osobę ludzką zastępuje obywatel. Naród staje się społeczeństwem. Autorzy akcentują przede wszystkim prawa obywatela, pomijając jego zobowiązania względem innych obywateli oraz wobec wspólnot. Postulują odbudowę społeczeństwa wolnych i samodzielnych jednostek, czyli *de facto* optują za laicką interpretacją społeczeństwa obywatelskiego. Zanika pojęcie wspólnoty narodowej⁵⁶.

Łatwo zauważyć, iż nowa formacja Halla dryfują w stronę liberalizmu. Większa waga poświęcona zagadnieniom gospodarczym idzie w parze z oświeceniowym traktowaniem jednostki i wspólnoty. Jednocześnie pojawiające się hasła obrony etyki chrześcijańskiej w systemie wychowania i życiu publicznym oraz walki z laicyzacją nie brzmią wiarygodnie.

⁵³ Idem, *Narodowo-katolicko-konserwatywne...*, s. 29.

⁵⁴ Idem, *Dlaczego RMP...*, op. cit., s. 133

⁵⁵ O *realnych marzeniach, straconych i wykorzystanych szansach. Dyskusja o młodopolakach z udziałem Aleksandra Halla, Marka Jurka, Tomasza Wołka, Kazimierza M. Ujazdowskiego, Piotra Zaremby, Tomasza Merty*, Kwartalnik Konserwatywny, 2001, nr 7, s. 112.

⁵⁶ W. Turek, *RMP, PK...*, op. cit., s. 104–105.

Jeszcze dalej poszło kolejne ugrupowanie Halla, Stronnictwo Konserwatywno-Ludowe, które można nazwać demoliberalnym, wykorzystującym jedynie wątki konserwatywne. Silnie podkreślane hasła wolności jednostki oraz demokracji stanowiły fundament „Deklaracji ideowej Stronnictwa Konserwatywno-Ludowego”⁵⁷. Porównując SKL do RMP można zaryzykować tezę, iż oba te środowiska nie byłyby skłonne do wzajemnej współpracy. Wojciech Turek konstatuje to w taki oto sposób: „program SKL różni się od programu UW i SLD jedynie postulatem współpracy, a nie walki z Kościołem Katolickim”⁵⁸.

W zupełnie innym kierunku podążali zwolennicy opcji narodowo-katolickiej. Grupa poznańska oraz łódzka przystąpiły do tworzenia Zjednoczenia Chrześcijańsko-Narodowego. Aktywność członków ruchu miała na celu przeniesienie jak najwięcej z „Deklaracji ideowej Ruchu Młodej Polski” do nowej partii. W przeciwieństwie do ugrupowań Halla, ZChN silnie nawiązywał w swoim programie do etyki katolickiej, która miała być obecna w życiu wspólnoty, która przestrzegać powinna prawa państwowego odzwierciedlającego prawo boskie⁵⁹. W programie ZChN pojawiają się bezpośrednie nawiązania do RMP, jak chociażby założenie, iż należy dążyć do „oparcia ładu społecznego na chrześcijańskich zasadach, przeciwstawiających się zarówno komunistycznemu kolektywizmowi, jak i liberalnemu indywidualizmowi”⁶⁰. Marian Piłka w taki oto sposób opisuje nową partię: „ZChN był najwierniejszym odbiciem tego, czego szukaliśmy zawsze w RMP. Obrona ludowego katolicyzmu, religia jako źródło społecznych zaangażowań, religijna sankcja dla patriotyzmu. Nie widziałem żadnej sprzeczności między tym, czego uczył mnie ojciec Wiśniewski, a tym co znalazłem w partii”⁶¹.

Większa liczba podobieństw pozwala na stwierdzenie, iż ZChN w pewnym sensie był realizacją niespełnionego przez środowisko RMP, zamiaru utworzenia partii o narodowo-katolickim charakterze. Być może nie była to realizacja planu, o jakim myślano w drugiej połowie lat osiemdziesiątych, ale w kontekście działania środowiska gdańskiego był to ruch trafny i najlepszy z możliwych.

Jak widać jednolite środowisko ideowe poróżniło się wobec problemu wizji działania w nowych warunkach politycznych. Młodopolacy znaleźli się

⁵⁷ Ibidem, s. 107.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ L. Mażewski, *Narodowo-katolicko-konserwatywne...*, s. 29.

⁶⁰ Ibidem, s. 29.

⁶¹ P. Zaremba, op. cit., s. 425.

w różnych ugrupowaniach, jednak, moim zdaniem, za kontynuatorów tradycji „Bratniaka” można uznać jedynie grupę, która współtworzyła ZChN. Partia Konserwatywna w sposób świadomy zrezygnowała z dziedzictwa RMP.

Warto zastanowić się nad przyczyną niepowodzenia inicjatywy powołania jednolitego ugrupowania narodowo-katolickiego, w którym Ruch Młodej Polski odgrywałby rolę pierwszoplanową. Wśród samych liderów do dnia dzisiejszego pojawiają się różne interpretacje tamtych wydarzeń. Dominuje w nich opinia o braku woli walki politycznej i wcielania w życie własnych idei, braku chęci bycia liderem prawicy, jak również nieprzygotowana do takiej funkcji⁶². Ciekawej interpretacji dokonał Piotr Zaremba, który zebrał rozłam w RMP z procesem krystalizacji poglądów wśród jego członków. W momencie, gdy odchodzono od poszukiwań ideowych na rzecz snucia programów rozpoczął się spór, który przysłonił wspólny cel⁶³. Ruch jako wspólnota idei, przeciwna degradacji moralnej społeczeństwa był jednością. Jednak koncepcje polityczne, jakie powstawały wewnątrz środowiska ujawniły rozbieżności w postrzeganiu polityki przez jego członków.

Patrząc na dzisiejsze ugrupowania polityczne próżno szukać kontynuatora tradycji młodopolskiej. Jedynie ugrupowanie Prawica RP Marka Jurka aspiruje do tego miana (zarówno na płaszczyźnie programowej jak i personalnej). Żadna z partii parlamentarnych nie powieliła refleksji środowiska „Bratniaka”. Różnie potoczyły się losy czołowych postaci Ruchu Młodej Polski. Aleksander Hall zakończył przygodę z polityką po nieudanym starcie w wyborach parlamentarnych w 2001 z ramienia Platformy Obywatelskiej i skupił się na pracy naukowej. Jacek Bartyzel jest wykładowcą akademickim. Jako dziennikarze spełniają się: Robert Kostro, Tomasz Wołek, jak również Piotr Zaremba. W polityce funkcjonują: Kazimierz M. Ujazdowski, Arkadiusz Rybicki, Marek Jurek, Jarosław Sellin, Marian Piłka, prezesem Telewizji Publicznej był Wiesław Walendziak, zaś wiceprezesem Maciej Grzywaczewski. Powyższa prezentacja nie jest zamknięta i ma charakter wybiórczy, ale te kilka wymienionych postaci pokazuje jak silny intelektualnie był nurt młodopolski i jak wiele miał i mógłby jeszcze mieć do powiedzenia w III Rzeczypospolitej.

Na bazie RMP nie powstało jednolite ugrupowanie polityczne (być może projekt taki był niemożliwy do zrealizowania, bądź stworzony rozpadłby się bardzo szybko). Nie oznaczało to jednak, iż środowisko to zniknęło z prze-

⁶² Poglądy pochodzą z: *O realnych marzeniach, straconych...*, passim.

⁶³ Ibidem, s. 103.

strzeni politycznej. Działalność Aleksandra Halla, Marka Jurka, Mariana Piłki i innych oznaczała, iż istniała wolna przestrzeń dla młodopolaków. Porównując styl uprawiania polityki przez środowisko Halla i poznaniaków wydaje się, iż postulat Jacka Bartyzela o funkcjonowaniu na zasadzie zakonu krzewiącego wartości był bliższy intelektualnemu środowisku RMP aniżeli funkcjonowanie w strukturze partii politycznej, do której członkowie chyba nie byli do końca gotowi. Walka o tradycyjne wartości nie musi być prowadzona tylko i wyłącznie na forum parlamentu. Krzewienie postaw narodu politycznego prowadzone jest poza instytucjami politycznymi i skupiając na tym swoją energię młodopolacy mogliby odnieść być może większy sukces. Chyba właśnie o odrodzenie moralne ducha narodu chodziło RMP. ♦

Young Poland Movement

The article considers the phenomenon of one of the most intellectually active, anticommunist opposition group in Poland. The Young Poland Movement organization was established in 1979 and ended its activity after ten years. Furthermore, the magazine "Bratniak" constituted the main press measure in presenting the ideas of its members.

The author presents the peculiarity of creating the Young Poland Movement, especially the significance of the group connected with magazine "Bratniak". Moreover, the author analyses the ideological declaration of Young Poland Movement and outlines principal values acknowledged by the group.

The article also emphasizes the importance of obstacles that the group was facing during the political transformation in Poland. The final outcome of the events at the turn of the 1989 and 1990 was particularly visible in termination of Young Poland Movement activity. In order to such occurrence its members joined various political groups. It could be caused by two different views of political action, that were noticeable among the Young Poland Movement members.

